

Pragmatikerne

Partiprogram

*Ta vare på mennesker → Mennesker fungerer bedre →
Lavere kostnader → Rom for lavere skatt → Mer frihet*

April 2026

Ta vare på mennesker → Mennesker fungerer bedre → Lavere kostnader → Rom for lavere skatt → Mer frihet

Pragmatikernes DNA

Pragmatikerne er et sosialliberalt parti som tror på mennesker. Vi tror at et samfunn som tar vare på sine egne — som gir folk gode arbeidsplasser, gode skoler og muligheten til å stifte familie — er et samfunn som også blir rikt, produktivt og fritt.

Vi starter ikke med å kutte skatter og håpe at alt ordner seg. Vi starter ikke med å øke budsjettene og håpe at pengene treffer riktig. Vi starter med å gjøre ting bedre — og lar resultatene forme resten.

Kjerneverdier:

- **Mennesker først, systemer etterpå.** God politikk begynner med å forstå hvordan folk faktisk har det — på jobb, i skolen, i familien. Systemer og strukturer er verktøy, ikke mål i seg selv.
- **Investering i mennesker er investering i bruttonasjonalprodukt (BNP).** Barn som fødes, elever som mestrer, ansatte som trives — dette er ikke kostnader. Det er grunnlaget for fremtidens verdiskaping.
- **Teknologi skal løse problemer.** Vi er optimister. Teknologi kan fjerne det som sliter folk ut, gi elever nye verktøy og gjøre tjenestene våre bedre. Vi skal omfavne den, ikke frykte den.
- **Frihet gjennom ansvar.** Mennesker skal ha muligheter og frihet — men også forventninger. Et samfunn som ikke stiller krav, svikter sine egne.
- **Ærlighet om hva som virker.** Vi velger ikke politikk etter ideologi, men etter hva som faktisk fungerer. Symbolpolitikk er bortkastet.
- **Fellesskapets ressurser tilhører fellesskapet.** Naturressurser, fjorder, olje og vannkraft tilhører alle. Private kan leie tilgang mot betaling og ansvarlig forvaltning — men eierskapet er fellesskapets.
- **Utfordre etablerte maktstrukturer.** Profesjonsforeninger, monopoler og særinteresser som blokkerer fornuftig samfunnsutvikling, skal utfordres. Fellesskapets interesser trumfer særinteresser.

1. Offentlig og privat – Hvem gjør hva

Vi tror på en sterk offentlig sektor som tar ansvar for det som bygger samfunnet og sikrer borgerne. Og vi tror på et fritt næringsliv som står på egne ben. Grensen mellom dem skal være tydelig.

Offentlig ansvar:

- *Helse.* Sykehus, fastleger, psykisk helse, eldreomsorg. Helsetjenester er fellesskapets ansvar.
- *Beredskap.* Forsvar, politi, brann, sivil beredskap. Trygghet er statens kjerneoppgave.
- *Utdanning.* Barnehage, grunnskole, videregående, universitet. Hele løpet. Gratis barnehage for alle.
- *Nasjonal kultur og journalistikk.* Kultur som bærer nasjonal identitet og et sterkt, uavhengig NRK.
- *Infrastruktur.* Veier, jernbane, strømmnett, bredbånd, ferger — det som binder landet sammen.
- *Naturressurser.* Olje, vannkraft, fjorder, mineraler tilhører fellesskapet. Private kan leie tilgang.
- *Breddeidrett.* Integrert tettere med skolen, etter inspirasjon fra USA-modellen, slik at alle barn har tilgang uavhengig av foreldrenes økonomi.
- *Offentlige monopoler.* Vi har ikke noe prinsipielt mot monopoler, så lenge de er offentlig styrt og tjener befolkningen. Der det ikke finnes et fungerende marked, er det bedre at det offentlige tar ansvaret selv.

Privat ansvar:

- *Underholdning.* Privat ansvar — gjerne på dugnad. Det offentlige skal ikke finansiere ren underholdning uten kulturell eller sosial verdi.
- *Toppidrett.* I hovedsak privat finansiert. Det offentlige kan bidra med treningsanlegg, parker og skiløyper som også tjener breddeidrett og folkehelse.
- *Næringsliv.* Bedrifter skal stå på egne ben. Støtteordninger primært gjennom universiteter og frie bevilgninger til forskning og tidligfase innovasjon — ikke direkte subsidier til enkeltbedrifter.
- *Kommersiell bruk av fellesskapets ressurser.* Oppdrett i fjordene, vindkraft, mineralutvinning — private kan drive det, men mot leie og

strengt bærekraftskrav. Fjordene er en felles ressurs som noen få har fått utnytte. Det skal koste, og det skal forvaltes.

2. NRK og demokratisk debatt – Substans over sirkus

Vi vil ha et sterkt NRK med uavhengige journalister som har mandat og ressurser til å ettergå makt. NRK skal ikke jage klikk eller overskrifter på bekostning av substans. Satire og samfunnsutfordrende innhold er bra. Lett underholdning som basistilbud er greit — men NRK skal holde seg for godt til å gjete one-linere fra politikere.

Politikere skal holdes ansvarlig for helhetlige syn. Politikere som bare repeterer tre punkter de er opptatt av — likt på alle spørsmål — skal utfordres, ikke siteres. NRK skal erstatte noe av kommentatorkulturen med analyser basert på kunnskap. Politikk er ikke en boksekamp som skal kommenteres — det er premissene for hvordan samfunnet bygges.

Pressestøtte med forventninger. Norsk presse mottar betydelig offentlig støtte — og det er riktig. Et demokrati trenger uavhengige medier som ettergår makt, avdekker kritikkverdige forhold og gir folk grunnlag for å ta informerte valg. Men støtten kan ikke være betingelsesløs. Medier som mottar pressestøtte, skal levere journalistikk med substans — ikke klikkhorer forkledd som nyheter. Vi ønsker ikke å instruere redaksjonene — det ville undergrave hele poenget. Men rammene for pressestøtten skal utformes slik at de fremmer kvalitetsjournalistikk, undersøkende arbeid og mangfold. Vi vil utvikle nye kriterier for pressestøtte i dialog med Norsk Journalistlag, Norsk Redaktørforening og andre relevante aktører — ikke for å styre innholdet, men for å sikre at fellesskapets penger bidrar til journalistikk folk faktisk er tjent med.

Den fjerde statsmakt skal fungere. Vi har ingen illusjoner om å kontrollere mediene — og vi ønsker det ikke. Men vi forventer at journalister gjør jobben sin: stiller vanskelige spørsmål, går i dybden, og ikke lar seg bruke som mikrofonstativ for politikere og presseavdelinger. Det er ikke statens oppgave å sikre dette — men det er vår oppgave å sørge for at rammene ikke motarbeider det. Når medienes forretningsmodell er avhengig av klikk og overskrifter, blir det vanskelig å drive gravejournalistikk. Pressestøtten skal motvirke dette presset — ikke forsterke det.

Kultur som fellesgode. Nasjonale kulturinstitusjoner — Den Norske Opera & Ballett, Nationaltheatret, Nasjonalmuseet og tilsvarende — skal fortsatt motta grunnstøtte. De er bærere av nasjonal identitet og kunstnerisk kvalitet som ikke kan overleve på markedet alene. Billetter skal delvis subsidieres slik at kultur er tilgjengelig for alle, ikke bare de med høyest inntekt. Det samme gjelder regionalt: lokale teatergrupper, museer, musikkfestivaler og kulturhus i distriktene skal ha tilgang til offentlig støtte. Samfunnshuset er den naturlige arenaen for mye av

dette — lokale konserter, utstillinger, teaterforestillinger og kulturarrangementer som binder lokalsamfunn sammen. Kultur er ikke pynt på toppen av samfunnet — det er en del av limet som holder det sammen.

3. Skole — Struktur, mestring og kompetanse

Norsk skole har et uforløst potensial. For mange elever — spesielt gutter — faller fra, mister motivasjonen eller kommer ut uten grunnleggende ferdigheter. Vi vil ha en skole som henter det beste ut av alle.

Struktur og klasseromsledelse. En god skole har tydelige rammer. Elever trenger forutsigbarhet, ro og en lærer som leder klasserommet. Uten dette fungerer ingenting annet.

Basisferdigheter først. Lesing, skriving, regning og muntlig fremstilling er fundamentet alt annet bygger på. Disse må sitte.

Kompetente faglærere. En matematikklærer skal være flink i matematikk. Vi vil kreve reell fagkompetanse i de fagene man underviser i.

Flere veier til læring. Elever lærer ulikt — noen gjennom teori, andre gjennom praksis, samarbeid eller visuell læring. Lærere må ha kompetansen og friheten til å tilpasse undervisningen.

AI og moderne verktøy. Elever skal bruke alle tilgjengelige verktøy for å bygge kompetanse, inkludert kunstig intelligens. Skolen skal forberede for fremtiden, ikke konservere fortiden.

Tidlig språksatsing. Sterkere fokus på språk tidlig i skoleløpet, slik at elever kan ta i bruk engelskspråklige læremidler tidligere. Norsk skole skal ikke begrense seg til norske kilder — verden er klasserommet.

Mestring som drivkraft. Skolen skal bygge opp, ikke bryte ned. Vi erkjenner at gutter henger etter, og at en bred mestringssatsing — med praktisk læring, variasjon og tydelige forventninger — er veien å gå. Yrkesfag og praktiske fag skal ha reell likestilling med studieforbereende løp.

Yrkesfag for fremtidens behov. Norge mangler allerede nesten 34 000 ansatte med yrkesfaglig kompetanse (NHOs kompetansebarometer 2024). SSBs og NAVs fremskrivninger viser vedvarende underskudd på arbeidskraft med yrkesfaglig utdanning fra 2026, særlig innen elektro, bygg og helsefag (NAVs omverdensanalyse 2025–2035; SSB notat 2026/08). I 2040 ventes en underdekning på 30 000 sykepleiere og 24 000 helsefagarbeidere (HK-dir, «Rekrutteringsproblemer og mangel på arbeidskraft», 2024). Samtidig vokser behovet for elektrikere, teknikere og fagfolk som kan installere og vedlikeholde grønn teknologi — varmepumper, solceller, ladeinfrastruktur og industriroboter. Yrkesfagene må dimensjoneres etter hva samfunnet faktisk trenger, ikke etter hva som tilfeldigvis finnes av tilbud. Vi vil at staten aktivt styrer dimensjoneringen av yrkesfagplasser mot de største behovene — helse, elektro, bygg og teknisk

vedlikehold — og at lærlingetilskuddet gjenspeiler dette. Yrker som forsvinner til automatisering, skal fases ut fra utdanningstilbudet. Yrker som vokser, skal ha kapasitet, kvalitet og prestisje.

Idrett i skolen. Breddeidrett skal integreres tettere med utdanning — inspirert av USA-modellen. Idrett i skolen gir alle barn tilgang uavhengig av foreldrenes økonomi, bygger mestringsfølelse og tar vekk kostnadspresset som i dag hviler på familiene.

4. Studiefinansiering — Livsfasestøtte, ikke gjeld

NAV gir deg foreldrepenger mens du tar vare på et nyfødt barn. Sykepenge mens du blir frisk. Dagpenge mens du finner ny jobb. Pensjon etter et liv med bidrag. Alt er livsfasestøtte — samfunnet investerer i deg gjennom en fase der du ikke kan forsørge deg selv, fordi det trenger deg i neste fase.

Studier er akkurat det samme. Samfunnet trenger kompetansen din, og støtter deg mens du bygger den. At dette i dag ligger i Lånekassen — og kalles «lån» — sender det motsatte signalet: at utdanning er din private investering. Det henger ikke sammen med et parti som sier at investering i mennesker er investering i BNP.

Studiestøtte som livsfasestøtte gjennom NAV.

Vi vil flytte studiefinansieringen fra Lånekassen til NAV og gjøre den til det den egentlig er: en livsfasestøtte på linje med foreldrepenger og sykepenge. NAV blir et livsfasebyrå — ikke et trygdebyrå — som følger mennesker gjennom alle faser der samfunnet investerer i dem. NAV skal ha en naturlig plass i samfunnshuset, tilgjengelig der folk lever og jobber.

Basis og bonus.

Studenter får en basisstøtte som dekker levekostnader — et minimum som samfunnet gir fordi det trenger kompetansen. I dag er studiestøtten ca. 167 000 kr/år, der inntil 40 prosent kan gjøres om til stipend ved fullført grad (Lånekassen, 2025). Vi snur logikken: basisstøtten er stipend. I tillegg innfører vi en progresjonspremie — en ekstra utbetaling for hvert studiepoeng gjennomført i henhold til studieprogrammet. Det erstatter dagens omgjøringsmekanisme med noe enklere og mer motiverende: du får en bonus hver gang du leverer, ikke et lån som kanskje blir stipend tre år frem i tid.

Hvorfor dette lønner seg.

Gjennomsnittlig studiegjeld ved endt utdanning er ca. 440 000 kr (Lånekassen, «Utdanningsstøtten 2022 — tall og fakta»). Med den gjelden tar mange den trygge jobben for å betjene lånet — ikke gründerrisikoen, ikke den interessante jobben på et lite sted, ikke det tidlige barnet. Gjeld ved studiestart rammer dessuten skjært: ungdom fra lavere sosioøkonomiske grupper rekrutteres i mindre grad til høyere

utdanning (SSBs utdanningsstatistikk). Å fjerne gjeldsbarrieren er både et frihetsspørsmål og et likhetsspørsmål. Danmark har vist vei med SU-ordningen — ca. 7 000 DKK/måned som rent stipend (Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2024).

Misbruk forhindres gjennom design, ikke kontroll.

Basisstøtten er nok til å leve av, men ikke mer. Det ekstra — progresjonspremien — får du bare ved å levere studiepoeng. Studenter som ikke gjennomfører innen normert tid pluss ett år, mister retten til basisstøtte. Systemet belønner dem som leverer, ikke dem som bruker studietiden uten resultat. Og fordi det er NAV som administrerer, er overgangen til arbeidsliv, foreldrepermisjon eller eventuelt trygd sømløs — alt i ett system.

Hva det koster.

Å gjøre basisstøtten til stipend og legge til progresjonspremie koster anslagsvis 8–10 milliarder kroner ekstra per år. Det er under 5 prosent av hva sykepenges og uføretrygd koster (215 mrd. kr, statsbudsjettet 2026). *Kostnadestimatet må utredes nærmere — det avhenger av basisnivå, premiesatser og fullføringsgrad.*

Yrkesfag og fagbrev likebehandles.

En elektriker eller helsefagarbeider i utdanning investerer like mye tid som en universitetsstudent, og samfunnet trenger dem minst like mye. Livsfasestøtten gjelder alle utdanningsretninger — også yrkesfag, fagbrev og læretid. Progresjonspremien tilpasses: for lærlinger kan den knyttes til gjennomførte moduler og bestått fagprøve.

5. Familie — Gjøre det mulig og attraktivt å få barn

Fødselsratene synker. Unge, kompetente mennesker utsetter å få barn fordi det kolliderer med studier og karrierestart. Vi vil snu dette — ikke gjennom moralisme, men gjennom å fjerne barrierene.

Gratis barnehage for alle. Fjerne foreldrebetalingen fullstendig. Dette er ikke en utgift — det er en investering i yrkesdeltakelse, likestilling og familieøkonomi. Barnehage er infrastruktur, på linje med veier og skoler.

Studiebarn-pakke. Det skal lønne seg å kombinere studier og barn. Økt studiestøtte, fleksible studieløp, prioritert barnehageplass og tilrettelagt studentbolig for studenter som får barn. Vi vil aktivt stimulere til at unge mennesker stifter familie allerede under studiene — gjerne som del av master- eller doktorgrad. Det å få barn tidlig i karrieren gir lengre yrkeskarriere etterpå, og det gir Norge barna vi trenger.

Fødselsinsentiver. Nye økonomiske virkemidler som gjør det lettere å få barn i 20- og 30-årene. Norge trenger flere barn, og politikken må reflektere det.

Fleksibel foreldrepermisjon. Familier er ulike. Mer valgfrihet til å fordele permisjonen slik det passer den enkelte familien.

Bolig for unge familier. Styrke Husbanken og startlånsordningene for unge familier som etablerer seg. Boligpolitikken skal støtte opp under familieetablering, ikke stå i veien.

6. Arbeidsliv — Arbeidsglede er den beste effektiviseringen

Sykefraværet i offentlig og kommunal sektor er for høyt. Norge bruker nesten 75 mrd. kr på sykepenges og over 140 mrd. kr på uføretrygd — hvert eneste år. Vår tilnærming er enkel: folk som har det bra på jobb, er sjeldnere syke.

Effektivitet betyr ikke å løpe fortere. Når vi snakker om effektivisering, mener vi ikke at folk skal presses hardere. Vi mener at arbeidsplassene skal fungere bedre — gjennom arbeidsglede, overkommelige oppgaver og gode ledere.

Måle reell effektivitet. En tjeneste med lavt budsjett men høyt sykefravær er ikke billig — den er dårlig drevet. Offentlig sektor skal måle effektivitet inkludert sykefravær i kostnadsberegningen. Det endrer hele bildet.

Begynne med de ansatte. Veien til lavere kostnader starter med å ta bedre vare på de ansatte. Oppbyggende arbeidsmiljø, god ledelse og overkommelig arbeidsmengde. Arbeidsplasser som bryter ned mennesker, skal endres.

Skille fagledelse og menneskeledelse. Å være best i faget betyr ikke at du er best til å lede mennesker. Det er to forskjellige kompetanser. Fagledelse krever faglig tyngde — den beste kirurgen skal lede det kirurgiske arbeidet, den beste ingeniøren skal lede det tekniske. Men å lede mennesker, økonomi og drift krever andre evner: empati, kommunikasjon, evne til å bygge lag og håndtere konflikter. Forsvaret har forstått dette i lang tid — de skiller mellom fagkommando og personellansvar, og trener ledelse som et eget fag. Toppidretten vet det samme: den beste spilleren blir sjelden den beste treneren. Begge rollene skal ha status og respekt — det skal ikke være mer prestisje i den ene enn den andre.

Det største løftet på kort sikt: offentlige ledere. Massiv satsing på utvikling og omskolering av ledere i offentlig sektor. God ledelse er den raskeste veien til bedre arbeidsmiljø, lavere sykefravær og høyere effektivitet. Ledere skal ha kompetanse i arbeidsmiljø og trivsel, og de skal måles på det — ikke bare på budsjett og produksjon. Vi vil ta lærdom fra Forsvaret: oppdragsbasert ledelse der du gir målet og rammene, men stoler på at folk finner veien. Og læringskultur etter oppdrag — der alle snakker åpent om hva som fungerte og ikke, uavhengig av posisjon.

Forebygging over reparasjon. Hver krone investert i forebygging sparer mange kroner i sykepenges. Vi vil flytte ressurser fra reparasjon til forebygging.

Skåne sliterne. De tyngste yrkene skal avlastes — gjennom teknologi (se punkt 8), bedre bemanning, rotasjonsordninger og fleksibilitet. Ingen skal bli utslitt av jobben sin. Prinsippet er at vi ikke skal ha sliterne — men vi erkjenner at de finnes i dag, og vi skal ta vare på dem mens vi jobber for å fjerne grunnlaget.

Forstå livsfasene. Mennesker endrer seg gjennom livet — vi har ulike kapasiteter, styrker og behov i ulike faser. En 25-åring og en 58-åring er ikke like, og det er en styrke. Arbeidsplasser må bli bedre til å forstå dette og utnytte det folk faktisk er gode på i den livsfasen de er i — ikke presse alle inn i samme mal. Unge kan ha intensitet og tempo, eldre kan ha erfaring og oversikt. Riktig oppgave til riktig fase gir bedre arbeidsliv for alle og færre som slites ut.

Fast ansettelse er normalen. Hundre prosent stilling med fast ansettelse er utgangspunktet i norsk arbeidsliv — og skal forbli det. Deltid og midlertidige stillinger har sin plass, men bare for de som selv ønsker det: studenter med bijobb, pensjonister med ekstrajobber, foreldre i en fase der familien trenger det, eller folk som kombinerer arbeid med annen aktivitet. Alle som ønsker å jobbe hundre prosent og ikke mottar annen stønad, skal ha reell mulighet til det. Ufrivillig deltid og midlertidige kontrakter brukt som permanent bemanningsløsning er et tegn på at noe er galt med arbeidsplassen — ikke med den ansatte. Offentlig sektor skal gå foran: kommuner og helseforetak som systematisk bruker deltidsstillinger i stedet for hele stillinger, skal utfordres på det.

Reutdannelse (40-60) — samfunnets andre store investering. Første gang samfunnet investerer tungt i individet er gjennom utdanning i 20-årene. Vi vil innføre en andre stor investering — tilgjengelig fra 40 til 60: reutdannelse. Et strukturert program på 6-12 måneder som gir deg pedagogikk, veilederkompetanse eller ledelse oppå den erfaringen du allerede har. Formålet er å flytte folk fra roller kroppen eller bransjen ikke lenger tåler, til roller der erfaringen deres er uvurderlig. Elektrikeren med 30 års praksis blir yrkesfaglærer — skolene skriker etter folk med virkelig erfaring. Sykepleieren som ikke tåler turnus blir klinisk veileder for nyutdannede — de beste mentorene er de som har stått i det selv. IT-utvikleren som ikke henger med i tempo lenger lærer å undervise — AI-kompetanse trengs overalt. Butikksjefen med 25 års ledererfaring blir karriereveileder på NAV. Reutdannelse finansieres som livsfasestøtte gjennom NAV, samme modell som studiefinansiering: basisstipend pluss progresjonspremie. Programmet koster ca. 200 000 kr per person, men alternativet — sykmelding, tidligpensjon, uførhet — koster millioner. Reutdannelse løser tre problemer samtidig: den gir seniorer en verdig og meningsfull avslutning på yrkeslivet, den løser mangelen på lærere og veiledere med praktisk erfaring, og den reduserer sykefravær og tidligpensjonering. Målet er at reutdannelse ved 55 blir like naturlig som førstegangstjeneste ved 19.

Reutdannelse er tilgjengelig fra 40, ikke bare ved 55. En sykepleier som er utbrent etter 15 år turnus skal ikke vente til hun er 55 for å få muligheten. En butikkmedarbeider som ser automatiseringen komme ved 43 skal ha samme rett. Jo tidligere folk reutdannes, jo flere gode yrkesår får samfunnet tilbake.

Konkrete eksempler på reutdannelsesveier. En elektriker med 30 års erfaring tar 6-12 måneder pedagogikk og blir yrkesfaglærer i elektro — skolene mangler folk med reell bransjeerfaring. En sykepleier som ikke tåler turnus lenger tar veilederprogrammet og blir klinisk veileder for nyutdannede. En tømrer med mesterbrev tar fagskolen i byggeledelse og blir kvalitetsleder. En butikksjef med 20 års ledererfaring tar NAV-veilederutdanning og bruker karriererådgivningskompetansen sin der. Felles for alle: de har kompetanse samfunnet trenger, men i en rolle kroppen eller bransjen ikke lenger tåler. Reutdannelsen bygger bro — den kaster ikke erfaringen.

Åpne spørsmål: Hvilke yrker bør prioriteres først? Skal reutdannelse være en rettighet eller et tilbud? Hvordan sikre kvaliteten i de korte programmene? Kan reutdannelse kombineres med gradvis nedtrapping i opprinnelig yrke?

7. Trygd og inkludering — Alle skal kunne bidra etter evne

Den langsiktige planen er å få flere folk i lønnet arbeid, slik at flere bidrar til fellesskapet — samtidig som fellesskapets kostnader går ned. I dag er hovedutfordringen uføretrygd og arbeidsavklaringspenger (AAP). Systemet er for binært: du er enten «ufør» eller «i jobb». Virkeligheten er mer nyansert enn som så.

En plattform som sikrer — og motiverer. Trygden skal sikre at alle kan leve et greit liv, også de som er 100% uføre. Samtidig må det alltid lønne seg å jobbe. Disse to tingene er ikke i konflikt — hvis systemet er riktig designet.

Myk avkorting, ikke tak. I stedet for å si «du kan tjene maks X ved siden av trygd», vil vi bruke bunnfradrag og progressive satser. De første kronene du tjener beholder du nesten alt av. Avkortningen øker gradvis. Du skal alltid sitte igjen med mer ved å jobbe enn ved å la være.

Et rettferdighetstak. Trygd pluss arbeidsinntekt kan aldri overstige det en kollega i samme stilling på 100% tjener. Det er en regel folk forstår og aksepterer — og den sikrer at systemet oppleves som rettferdig for alle som jobber.

Restarbeidsevne er ikke bare timer per uke. Mange uføre har gode og dårlige perioder. Noen uker klarer de ingenting, andre uker kunne de tatt et ordentlig tak. Dagens system fanger ikke opp dette — det definerer restarbeidsevne som en fast prosentandel. Vi vil snu logikken: la folk bruke arbeidsevnen sin når den er der — i skippertak, sesongarbeid, korte prosjekter og deltidjobber.

Fra svart til hvitt. Mange uføre bidrar allerede — i frivillighet eller gjennom svart arbeid. Det er fordi systemet straffer dem for å tjene penger hvitt. Vår modell gjør det enkelt og lønnsomt å jobbe innenfor systemet, slik at innsatsen kommer inn i former der de tjener penger og bidrar tilbake med skatter og avgifter.

Offentlig sektor skal gå foran. Det offentlige må begynne å se mennesker og finne måter å bruke den arbeidsevnen folk faktisk har. Tilrettelagte stillinger, fleksible ordninger og en kultur der delvis arbeidsevne er en ressurs — ikke et problem. Her henger det sammen med arbeidsliv-seksjonen: gode arbeidsplasser med god ledelse klarer også å inkludere folk som ikke kan jobbe fullt.

En plan for restarbeidsevne. Vi vil lage en nasjonal plan for hvordan restarbeidsevne bedre kan benyttes — til fordel for den enkelte og for samfunnet. Det passer inn i helheten: ta vare på mennesker, la dem bidra etter evne, og bygg et system som gjør begge deler mulig.

Ufør i utlandet — frihet med returgaranti. I dag er det vanskelig å bo i utlandet som ufør. Reglene er uklare, oppfølgingen er dårlig, og mange opplever at de straffes for å prøve. Vi vil innføre et utlandsprogram for uføre etter samme modell som for pensjonister: du beholder uføretrygden, betaler en liten premie for returgaranti, og har rett til å komme hjem til full oppfølging om du trenger det. Logikken er enkel: en ufør som bor i Spania for halvparten av norske levekostnader har bedre livskvalitet, bedre helse av sol og aktivitet, og koster samfunnet mindre i norske helsetjenester. NAV administrerer programmet. Helsedekning koordineres gjennom EU/EØS-avtaler for europeiske land, og gjennom forsikringsordninger for land utenfor EU. Returgarantien er nøkkelen: du hører fortsatt til i Norge, uansett hvor du bor.

Åpne spørsmål: Hvordan sikre god oppfølging fra NAV på avstand? Krever det bilaterale avtaler med populære land (Spania, Portugal, Thailand)? Hvordan unngår vi at programmet oppfattes som «eksport av uføre»?

8. Teknologi — Fjerne det som sliter ut sliterne

Mange av de mest belastende jobbene i helse, omsorg og industri kan avlastes med teknologi. I dag går mesteparten av digitaliseringsbudsjettet til administrasjon. Vi vil snu det.

Automatisering av det tunge. Massiv satsing på robotikk og teknologi som avlaster tunge løft, repetitive oppgaver og belastende arbeid. Fokus på helse, omsorg og industri — der behovet er størst.

Teknologi i førstelinje. Digitaliseringsinvesteringer skal treffe der folk faktisk jobber — ikke bare i kontorlandskap og administrasjon. Sykepleiere, renholdere, bygningsarbeidere og omsorgsarbeidere skal merke forskjellen.

Systematisk gjennomgang. Vi vil kartlegge de mest belastende arbeidsoppgavene i offentlig sektor og investere målrettet i teknologiske løsninger for hver av dem.

Omstilling med trygghet. Ansatte som berøres av automatisering, skal få kompetanseheving og nye muligheter. Teknologien skal frigjøre folk til bedre oppgaver, ikke gjøre dem overflødige.

Norge som teknologileder. Bygge norsk kompetanse og industri innen helseteknologi og arbeidsavlastende robotikk. Det er etterspørsel etter dette over hele verden — her ligger det eksportpotensial.

9. Helse — Offentlig ryggrad, begynne med de ansatte

Helsetjenestene skal være offentlige og tilgjengelige for alle. Men det er vanskelig å forstå at dagens organisering er optimal. Fra mediene og fra ansatte selv ser det ut som rovdrift på individer og ledelse som ikke fungerer. Vi vil ta helsevesenet på alvor — som arbeidsplass, ikke bare som tjenesteleverandør.

Arbeidsmiljøloven gjelder også i helsevesenet. Lovverket for arbeidsliv skal fungere for alle — også helsesektoren. Hviletid mellom vakter, forsvarlig arbeidsmengde og retten til et bærekraftig arbeidsliv er ikke noe man kan se bort fra fordi det er «slik det alltid har vært». Ved akutte hendelser kan det være nødvendig å avvike, men det skal være unntak — ikke normaltstanden.

Ledelse er et eget fag — særlig her. Skillet mellom fagledelse og menneskeledelse (se punkt 6) er kanskje mest akutt i helsevesenet. At du er en dyktig kirurg betyr at du kan lede kirurgisk arbeid — men det betyr ikke at du er god til å lede økonomi eller mennesker. Helsevesenet har en kultur der prestisje følger faget, og ledelse ses som noe du «får» på toppen av faglig karriere. Det må snus. Profesjonell ledelse med kompetanse på arbeidsmiljø, personalledelse og drift skal ha like mye respekt som faglig ledelse. Begge er nødvendige — men de krever ulike mennesker med ulike evner.

Offentlig helsetjeneste som fungerer. Det offentlige er ryggraden. Hovedfokus skal være på å bygge gode offentlige tilbud som folk har tillit til og som leverer kvalitet.

Skille offentlig og privat for leger. Det gir ikke mening at de samme legene jobber i begge systemer. Private helsetjenester er greit, men ikke på bekostning av det offentlige tilbudet. Vi trenger et tydelig skille.

Utfordre særorganisasjonene. Organisasjoner som Legeforeningen og andre profesjonsforeninger har i for stor grad fått definere rammene for helsevesenet — til fordel for egne medlemmers kortsiktige interesser, og på bekostning av

samfunnets behov. Vi vil utfordre disse maktstrukturene der de holder tilbake nødvendig samfunnsutvikling. Profesjonsinteresser skal ikke trumpe pasientenes og samfunnets interesser.

Begynne med de ansatte. Helseansatte slites ut. Tiltak som gir bedre arbeidsforhold, lavere sykefravær og bærekraftige karrierer er førsteprioritet. Du kan ikke gi god omsorg hvis du selv er utslitt.

Reelle effektivitetsmål. Effektivitet i helsevesenet skal måles i total kostnader — inkludert sykefravær. En avdeling med lavt budsjett og høyt sykefravær driver ikke effektivt.

Forebygging og folkehelse. Flytte ressurser fra behandling til forebygging. Det er billigere og bedre å holde folk friske enn å reparere dem etterpå.

Psykisk helse. Styrke tilbudet kraftig, spesielt for unge og for ansatte i belastende yrker. Psykisk helse er helse.

Rus — hjelpe, ikke straffe. Rusavhengige er syke mennesker som trenger behandling og et verdig liv — ikke straff. Vi er åpne for å avkriminalisere og regulert legalisere rusmidler som er på nivå med alkohol i skadelighet. Det gir ingen mening å forby det store deler av samfunnet synes er greit — da blir det viktigste å fjerne kriminaliteten rundt salg og distribusjon, og hjelpe folk til å leve gode liv. Behandling skal baseres på det som virker og gir livskvalitet. LAR og andre substitusjonsordninger skal støttes og utvikles. Kan noen helbredes, er det fint — men livskvalitet er viktigere enn idealer om rusfrihet.

10. Energi og klima — Ærlig teknologioptimisme

Klimautfordringene er reelle. Men vi tror løsningen ligger i det Norge er best på — teknologi, innovasjon og ingeniørkunst — ikke i forbud, avgifter og symbolpolitikk.

Oljefondet er omstillingen. Vi konverterer allerede olje og gass til eierandeler i internasjonale selskaper. Oljefondet er Norges fremtidsforsikring, og omstillingen skjer hver eneste dag gjennom fondets investeringer.

Ærlighet om elektrifisering. Elektrifisering av sokkelen er ikke nødvendigvis helhetlig riktig. Vi vil ha klimapolitikk som tåler en ærlig kost-nytte-vurdering, ikke symbolpolitikk som ser bra ut i en pressemelding.

Bygge infrastruktur for fremtidens energi. Fortsette å investere tungt i strøminfrastruktur og utforske alternativer — jordvarme, solceller, og andre fornybare kilder. Energiforsyningen skal bli bredere og mer robust.

Innovasjon over regulering. Satse på forskning, utvikling og kommersialisering av grønn teknologi. Norge skal tjene penger på klimaomstillingen — CCS, havvind, batterier, hydrogen.

Ikke straffeskatt på hverdagen. Klimapolitikken skal ikke gjøre livet dyrere for vanlige folk. Insentiver fremfor avgifter.

11. Landbruk og mat – Tenke nytt om matsikkerhet

Norsk landbruk trenger en ny modell. Dagens system med tollmurer og subsidier gir dyr mat og opprettholder strukturer som ikke nødvendigvis tjener samfunnet. Vi vil tenke nytt — fra beredskap og samfunnsinteresser, ikke fra Bondelagets og monopolenes perspektiv.

Matsikkerhet som beredskap. Landbruksstøtte skal begrunnes i matsikkerhet og beredskap — ikke i å opprettholde en bestemt næringsstruktur. Vi må sikre at Norge kan fø seg selv, men det betyr ikke at dagens system er den eneste veien dit.

Fokusere på det Norge kan. Produsere mat som det tradisjonelt er mulig å lage i Norge. Ikke bruke ressurser på å tvinge frem produksjon som klimaet og naturen ikke er laget for.

Bærekraftig forvaltning. Unngå rovdrift på beiter, fjorder og annet. Naturressursene skal forvaltes for fremtiden, ikke utnyttes for kortsiktig gevinst.

Utfordre monopolene. Bondelaget, Tine, Nortura og andre har fått for stor makt over norsk matpolitikk. Vi vil ha en landbrukspolitikk som tjener forbrukere og samfunn, ikke bare organiserte særinteresser.

Lavere matpriser. Ved å tenke nytt om toll og subsidier kan vi få ned kostnadsnivået for norske forbrukere. Hvordan dette skal gjøres innenfor EØS — og på sikt innenfor EU — må utredes grundig.

Her trengs det nytt tankearbeid. Vi har ikke alle svarene, og vi er ærlige om det. Men retningen er klar: matsikkerhet ja, men basert på fornuft og samfunnsinteresser — ikke på å beskytte etablerte strukturer.

12. Innvandring — Åpent, men i takt med det samfunnet tåler

Norge er en del av verden og skal ta sitt ansvar. Vi kan godt være liberale på innvandring — så lenge samfunnet kan absorbere det. Tempoet må matche kapasiteten til å integrere.

Vår del, ikke mer. Norge skal oppfylle sine internasjonale forpliktelser for flykninger og asylsøkere. Vi skal ta vår rettmessige andel — verken mer eller mindre.

Åpent for de som bidrar. Mennesker som kan og vil bidra i det norske samfunnet, skal ha mulighet til å komme hit. Kompetanseinnvandring og arbeidsinnvandring er positivt for Norge.

Kultur og religion er fritt. Folk skal få lov til å ha sin kultur og sin religion. Norge er et fritt land, og det gjelder alle som bor her. Men alle må bidra konstruktivt i samfunnet — det er forventningen som følger med friheten.

Integrering med krav. De som kommer hit, skal lære norsk, jobbe og delta i samfunnet. Tydelige forventninger og tydelige konsekvenser. Integrering er en toveis prosess — men det er den som kommer som har størst ansvar for å tilpasse seg.

Ingen parallellsamfunn og gettoer. Vi må aktivt unngå at det oppstår parallellsamfunn der folk lever utenfor det norske fellesskapet. Negativ sosial kontroll og undertrykkelse skal bekjempes. Boligpolitikk, skolepolitikk og integreringstiltak må innrettes slik at segregering ikke får fotfeste.

13. Kriminalitet og justis — Fjerne fundamentet, ikke bare symptomene

Den beste kriminalpolitikken er den som gjør at kriminalitet ikke oppstår. Vår tilnærming er å fjerne fundamentet for organisert kriminalitet og gi barn og unge gode alternativer — ikke å konkurrere om hvem som vil straffe hardest. Straffenivået i Norge er greit nok.

Fjerne kriminalitetens forretningsgrunnlag. Regulert legalisering av de minst skadelige rusmidlene (se punkt 9) tar den viktigste inntektskilden fra organiserte kriminelle. Videre bevegelse bort fra kontanter fjerner infrastrukturen de trenger for hvitvasking og svart økonomi. Når du fjerner pengene, fjerner du mye av motivasjonen.

Forebygging gjennom gode oppvekstmiljøer. Ungdomsklubber med voksenpersoner til stede, idrett i skolen, samfunnshus som møteplass — alt dette gir barn og unge et sted å være og noen å høre til. Ungdom som har gode alternativer, er mindre sårbare for rekruttering til kriminelle miljøer.

Skille politi og påtalemyndighet. Vi vil utrede et klarere skille mellom politi og påtale, med inspirasjon fra land der dette fungerer godt. Politiet skal være en service til folket og bidra til orden og trygghet i samfunnet. De skal være de eneste som kan utøve makt — men påtalemyndigheten skal være uavhengig. Hvor etterforskning skal tilhøre, må utredes grundig.

Politiet som trygghet, ikke straffeforfølger. Når påtale er skilt ut, sitter vi igjen med et politi som folk kan ha tillit til som en uavhengig aktør — ikke en som er opptatt av å straffe. Politiet skal ikke drive politisk påvirkning om narkotikapolitikk, straffenivåer eller andre politikkområder. De er et virkemiddel for samfunnet, ikke en meningsbærer.

14. Europa — Ja til EU

Norge skal være fullt medlem av EU. Vi tror på europeisk samarbeid, felles marked og demokratisk forankrede institusjoner. Men to ting er ikke forhandlbare:

Matsikkerhet. Norge skal sikre egen matproduksjon. Innenfor EU finnes det ordninger for dette — Finland og Sverige har lignende utfordringer og har funnet løsninger.

Spredt bosetting. Norges geografi krever en aktiv distriktspolitikk. EU-medlemskap skal ikke bety sentralisering. Norge må forhandle rammer som ivaretar spredt bosetting.

15. Utenrikspolitikk og bistand — Ærlig om hva vi kan og ikke kan

Norge er et lite land. Vi skal ha en tydelig stemme, men vi skal være ærlige om rekkevidden vår.

Nordområdene er ikke til forhandling. Våre havområder, ressurser og suverenitet i nord er en kjerneinteresse. Her skal Norge være krystallklart og konsekvent — overfor Russland, overfor allierte, overfor alle. Nordområdepolitikken skal ikke være diplomatisk koseprat, men reell interessehevdelse.

Menneskerettigheter og internasjonale normer. Norge skal fortsatt snakke om menneskerettigheter og demokrati i internasjonale fora. Men vi skal være ærlige om at et lite land sjelden endrer andres oppførsel gjennom uttalelser og resolusjoner. Vi skal si det vi mener — uten å innbille oss at det gir oss en aktivistrolle på verdensscenen.

Bistand som bygger opp, ikke faste overføringer. Vi tror ikke at faste pengeoverføringer over lang tid gir varige resultater. Bistand skal handle om å bygge kompetanse — utdanning, institusjonell kapasitet og kunnskap som gjør land i stand til å stå på egne ben. Katastrofehjelp er en selvfølge — der stiller Norge opp. Men utviklingshjelp skal måles på om den faktisk utvikler noe.

Folkeretten er vår forsikring. Som lite land er vi helt avhengige av en regelstyrt verdensorden. Uten folkeretten og internasjonale institusjoner er det de store som bestemmer. Vi skal forsvare den regelbaserte ordenen — ikke fordi vi er idealister, men fordi det er i vår egeninteresse.

NATO og allianser. Norge skal være en pålitelig NATO-alliert (se punkt 19). EU-medlemskap (se punkt 14) styrker vår utenrikspolitiske posisjon — alene er vi små, sammen med Europa har vi tyngde.

16. Økonomi og skatt — Kapital skal jobbe, ikke sove

Kostnadene ned, så skatten ned

Bedre arbeidsmiljø → Lavere sykefravær → Lavere kostnader → Flere i arbeid → Større skattegrunnlag → Rom for lavere skatt

Det er kostnadene som skal styre skattetrykket, ikke omvendt. Vi starter ikke med å kutte i tjenester for å finansiere skattelette. Vi starter med å få ting til å fungere bedre — og bruker besparelsene til å gi folk og bedrifter mer frihet.

Skattelett som resultat, ikke utgangspunkt. Når offentlig sektor drives godt, med lavt sykefravær og god effektivitet, frigjøres det midler. Disse skal komme tilbake til vanlige folk, bedrifter, gründere og gjennom lavere avgifter.

Det enorme potensialet. Sykepenger og uføretrygd koster til sammen over 215 mrd. kr årlig. Selv en moderat reduksjon i sykefraværet frigjør milliarder — uten å kutte i en eneste tjeneste.

Flytte kapital fra eiendom til verdiskaping

Norsk skattepolitikk har skapt en økonomi der for mye kapital sitter i eiendom og for lite går til innovasjon og oppskalering av næringslivet. Det må vi endre. Det skal lønne seg å ta risiko og bygge opp velfungerende bedrifter som bidrar tilbake til samfunnet — ikke å sitte på eiendom nummer tre.

Fjerne dokumentavgiften. Dokumentavgiften er en straffeskatt på å flytte. Den hindrer mobilitet i boligmarkedet og rammer unge som skal inn. Den fjernes.

Gevinstskatt på bolig. Skattefritaket på salg av egen bolig erstattes med skatt på realisert gevinst. Prinsippet er enkelt: boliggevinst behandles likt som annen kapitalgevinst. Du skatter ikke på hjemmet ditt — du skatter på gevinsten du tar ut.

Universell kapitalkonto. Etter modell av aksjesparekonto: gevinst ved salg av bolig, aksjer eller annen kapital kan reinvesteres skattefritt — i ny bolig, verdipapirer eller bedrift. Skatt utløses først når gevinsten tas ut til forbruk. Verdiøkende investeringer i eiendom godkjennes gjennom dokumenterte fakturaer fra godkjente selskaper. Leieinntekter og utbytte beskattes løpende. *Prinsippet: vi skatter forbruk av kapitalgevinst, ikke bevegelse av kapital.*

Heve bunnfradraget i formuesskatten til ca. 10 millioner. Da slipper de aller fleste formuesskatt — inkludert gründere og småbedriftseiere som i dag straffes for å ha kapital i arbeidende bedrifter. Formuesskatt på arbeidende kapital tones ned.

Eiendomsskatt er lokalt demokrati. Kommunene bestemmer selv om de vil ha eiendomsskatt. Staten blander seg ikke inn.

MVA er den skjeveste skatten. Merverdiavgiften rammer de med lavest inntekt hardest. Vi ønsker å holde MVA-nivået nede og over tid se på differensiering.

Skattetrykket på tjenester – den usynlige muren

Når du bestiller en håndverker i Norge, betaler du ikke bare for arbeidet. Du betaler et samlet skattetrykk som gjør lovlige tjenester uforholdsmessig dyre – og som driver folk til å gjøre jobben selv eller kjøpe svart.

Regneeksemplet som forklarer alt. En rørlegger tjener 550 000 kr brutto. Arbeidsgiveren betaler 14,1 % arbeidsgiveravgift oppå dette – ca. 78 000 kr (Skatteetaten, 2025). Rørleggeren betaler ca. 33 % inntektsskatt – ca. 180 000 kr. Kunden betaler 25 % MVA på hele regningen. Av hver krone kunden betaler, går godt over halvparten til staten i ulike skatter og avgifter. Det samlede skattetrykket på arbeid – «tax wedge» – er 36,4 % i Norge, på nivå med Danmark (36,1 %) og lavere enn Sverige (41,5 %), men over OECD-snittet på 34,9 % (OECD Taxing Wages, 2025). Når man legger 25 % MVA oppå dette, er den reelle skattebelastningen for kjøperen av en tjeneste langt høyere enn disse tallene viser.

Konsekvensene er forutsigbare. Huseiernes Landsforbund fant at én av fire nordmenn har blitt tilbudt svart arbeid av en håndverker. Ti prosent av forbrukerne kjøper svart – og 53 prosent oppgir lavere pris som grunn (Huseierne, 2018). Skatteetaten anslår at arbeidslivskriminalitet og svart økonomi utgjør anslagsvis 40 milliarder kroner i unndratte skatter og avgifter årlig (Skatteetaten/Samfunnsøkonomisk analyse, 2017). Samtidig gjør folk elektrisk og rørleggerarbeid selv – med brannfare og vannskader som resultat – fordi det lovlige alternativet er for dyrt.

Et reguleringsparadoks. Elektrikerarbeid skal alltid gjøres av godkjent fagperson (Direktoratet for byggkvalitet). Rørleggerarbeid krever dokumentasjon og sertifisering. Men når prisdifferensen mellom svart og hvitt arbeid er på 40–50 prosent – summen av arbeidsgiveravgift, inntektsskatt og MVA som faller bort – velger mange å ta risikoen. Vi regulerer bransjer strengt, men lager et skattesystem som aktivt motarbeider etterlevelse.

Hva andre land gjør. Sverige innførte ROT-avdrag (skattefradrag for reparasjon, ombygging og tilbygging) i 2009 – et skattefradrag på 30 % av arbeidskostnadene for håndverkertjenester i hjemmet. Ifølge Byggbranschen i Samverkan falt svart arbeid i byggebransjen med inntil 90 % de første årene (Riksrevisionen, 2023). Ordningen er ikke perfekt – den koster staten penger og subsidierer også arbeid som uansett ville blitt gjort hvitt – men den viser at prissignaler virker.

Vår retning. Vi vil utrede en norsk modell for skattefradrag på håndverkertjenester, tilpasset norske forhold. Målet er å redusere det effektive skattetrykket på arbeid kjøpt av privatpersoner, slik at lovlig arbeid kan konkurrere med svart. Samtidig vil vi se på den samlede skattebelastningen på tjenester – summen av arbeidsgiveravgift, inntektsskatt og MVA – som en helhet, ikke som isolerte poster. Når den totale skattebelastingen på en time arbeid overstiger 50 prosent av det kunden betaler, har vi et strukturelt problem som ingen kontrollkampanje kan løse.

Næringsstøtte gjennom kunnskap, ikke subsidier

Universiteter med to ben: fri forskning og samfunnsoppdrag. Universitetene skal ha frie midler til grunnforskning — fordi gjennombrudd ikke kan bestilles. Samtidig skal det finnes målrettede programmer med øremerket finansiering for å løse konkrete samfunnsutfordringer: teknologi som gjør helsevesenet mer effektivt, bedre modeller for ledelse i offentlig sektor, løsninger for inkludering av mennesker med restarbeidsevne, og andre områder der samfunnet trenger svar. Begge deler er nødvendige — grunnforskningen gir kunnskapsbasen, samfunnsoppdragene gir retning og tempo. Støtte til innovasjon skal gå gjennom disse kanalene, ikke som direkte subsidier til enkeltbedrifter.

Ikke subsidiere eiendom fremfor arbeidende kapital. Skattesystemet skal belønne investering i bedrifter og arbeidsplasser, ikke passiv eiendomsbesittelse.

Gratis barnehage og automatiseringsfond. Gratis barnehage betaler for seg selv gjennom høyere yrkesdeltakelse. Automatiseringsfondet betaler seg tilbake gjennom lavere sykefravær og lengre yrkeskarrierer.

17. Pensjon — Bærekraftig uten store omveltninger

Pensjonssystemet der arbeidsgivere og den enkelte bidrar til egen pensjon er etablert og fungerer. Vi ønsker ikke å rokke vesentlig ved det. Den beste pensjonspolitikken er å sørge for at flere jobber — flere barn som vokser opp, flere uføre som bidrar etter evne, flere innvandrere som deltar i arbeidslivet. Det sikrer finansieringsgrunnlaget uten å endre modellen.

For de tyngste yrkene løser vi problemet ved kilden: automatisering, bedre arbeidsforhold og god ledelse gjør at folk holder lenger i jobb. Men vi er ærlige: noen yrker — brannmenn, bygningsarbeidere, offshorearbeidere — er fysisk krevende uansett hvor godt arbeidsplassen er organisert. For disse kan det være riktig med lavere pensjonsalder. Prinsippet er at vi skal ha færre sliterne, ikke at vi later som om de ikke finnes.

Pensjonist i utlandet — frihet med returgaranti. Mange pensjonister ønsker å tilbringe deler av året eller noen år i utlandet — i Spania, Tyrkia, Thailand eller andre steder med bedre klima og lavere levekostnader. I dag faller de mellom systemene: de risikerer å miste helserettigheter, og hvis noe skjer er det uoversiktlig å komme hjem igjen. Vi vil lage et tydelig rammeverk: du melder fra til NAV, du fortsetter å betale en redusert skatt — lavere enn hjemme, fordi du bruker færre norske tjenester — og i retur beholder du en fullverdig returgaranti. Det betyr retten til å komme hjem og rett inn i det norske helsesystemet og omsorgen, uten ventetid og uten karantene.

Innenfor EU er dette enklere å koordinere — helserettigheter følger allerede delvis med gjennom EØS og det europeiske helsetrygdkortet. Med fullt EU-medlemskap (se punkt 14) blir det enda smidigere. Utenfor EU krever det bilaterale avtaler, men prinsippet er det samme: du betaler inn, samfunnet garanterer at du hører til.

Ansvar er den enkeltes — du velger selv hvor du vil bo, og du ordner det praktiske selv. Men samfunnet skal ha et program som gjør det mulig og trygt. Det er god livsfasepolitikk: en frisk 70-åring i Spania bruker ingen norske helsetjenester de månedene, og den reduserte skatten finansierer returgarantien for de som trenger den. *Konkret utforming — skattenivå, avtaleverk, helsedekning i ulike land — må utredes.*

18. Likestilling — En selvfølge

Vi forventer likestilling — på tvers av kjønn, alder, seksuell legning, religion og etnisitet. Lik lønn for likt arbeid, like muligheter, og nulltoleranse for diskriminering. EU gjør mye godt arbeid på dette feltet, og vi skal støtte oppunder og følge opp. Likestilling er ikke en kampsak for Pragmatikerne — det er en grunnleggende forutsetning som gjelder alle.

19. Forsvar — Solid alliert

Norge skal oppfylle sine NATO-forpliktelser og være en pålitelig alliert. Forsvar er viktig, men det er ikke det som definerer Pragmatikerne — vi bruker ikke forsvarspolitik til å posisjonere oss. Vi følger konsensuslinjen og gjør det skikkelig.

NATO og 2%-målet. Norge skal oppfylle NATOs toprosentmål for forsvarsbudsjett. Det er ikke et tak — det er et gulv. Vi skal være den allierte som leverer, ikke den som forklarer.

Støtte til Ukraina. Norge skal fortsette å støtte Ukraina — militært, humanitært og økonomisk. Det handler om Ukrainas rett til selvbestemmelse, men også om å forsvare den regelbaserte verdensordenen vi selv er avhengige av.

Nordisk forsvarssamarbeid. Med Sverige og Finland i NATO har vi en historisk mulighet. Norden kan bli en integrert forsvarsregion — med felles øvelser, delt infrastruktur og koordinert tilstedeværelse. Det gir mer forsvarsevne for pengene.

Norsk forsvarsindustri. Norge har en sterk forsvarsindustri som leverer i verdensklasse. Den skal styrkes — fordi vi trenger den selv, og fordi den er et teknologilokomotiv med eksportpotensial. Forsvarsindustri er teknologipolitikk.

Beholde folkene. Forsvaret sliter med å holde på kompetent personell. Det er det samme problemet vi ser i helsevesenet og annen offentlig sektor: folk slutter fordi arbeidsforholdene ikke er gode nok. Prinsippene fra punkt 6 gjelder her også — god ledelse, bærekraftige karrierer og et arbeidsliv folk vil bli i.

Sivil beredskap og motstandskraft. Totalforsvaret handler ikke bare om soldater. Cybersikkerhet, beskyttelse av kritisk infrastruktur, og motstandskraft mot påvirkningsoperasjoner er like viktig. Samfunnet som helhet skal være robust.

Autonome våpensystemer. Norge skal jobbe internasjonalt for å regulere helautonome våpen. Teknologioptimisme betyr ikke at maskiner skal beslutte hvem som lever og dør.

20. Bolig — La folk bo

Boligmarkedet i Norge er dysfunksjonelt. Prisene er drevet opp av skattesystemet, for lite bygging og en fortetningspolitikk som presser folk inn i dyre, trange leiligheter. Vi angriper dette fra tre sider samtidig.

Fjerne skatteinsentivene som blåser opp prisene. I dag er bolig Norges mest skattefaviserte investeringsobjekt. Gevinstskatt på boligsalg (se punkt 16), universell kapitalkonto som likestiller bolig med annen kapital, og fjerning av dokumentavgiften endrer dynamikken fundamentalt. Når bolig ikke lenger er det tryggeste skattefrie investeringen, dempes presset.

Heve bunnfradraget i formuesskatten. Med et bunnfradrag på ca. 10 millioner slipper de aller fleste boligeiere formuesskatt. Det fjerner behovet for å ha enda en bolig som skatteplanlegging. Samtidig skjermes gründere og småbedriftseiere som i dag straffes for å ha kapital i bedriften.

Regulere for å bygge. Arealplanlegging skal legge til rette for småhus, rekkehus og gode forsteder (se punkt 21). Mer bygging av boliger folk faktisk vil bo i — med plass til barn, uterom og nabolag — demper prisene fra tilbudssiden. Kommunene skal ha verktøyene og insentivene til å regulere nok areal.

Samlet effekt. Når skattefordelene forsvinner, flere boliger bygges, og folk ikke trenger å klumpe seg sammen rundt noen få knutepunkt, vil prisene falle naturlig. Det er ikke et mål i seg selv å gjøre boliger billige — målet er et marked der vanlige mennesker kan skaffe seg et hjem uten å ta urimelig risiko.

21. Hele Norge — Spre oss utover, ikke stue oss sammen

Fortetningspolitikken har spilt fallitt som oppskrift på gode liv. Å bygge høyhus rundt kollektivknutepunkt og transportere folk som sild i tønne fra der de bor til der de jobber, er ikke det beste vi får til. Etter noen konjunkturskifter ender du med ressurssvake mennesker i blokk og oppvekstmiljøer ingen ville valgt. Større motorveier inn mot byene er heller ikke svaret. Vi må tenke annerledes.

Småhusbebyggelse som utgangspunkt. Vi vil aktivt regulere for å bygge småhus, rekkehus og gode forsteder — ikke høyblokker. Familier trenger plass, barn trenger uterom, og folk trenger nabolag der de kjenner hverandre. Arealplanlegging skal legge til rette for dette.

Gode sentra og forsteder. I stedet for å konsentrere alt rundt noen få knutepunkt, bygge flere levende lokalsentra med tjenester, handel og møteplasser. Spredt, men med kvalitet.

Desentralisert arbeid. Mange trenger ikke pendle daglig lenger. Pragmatikerne vil aktivt fremme desentralisert arbeid — spesielt i offentlig sektor. Når folk kan jobbe der de bor, trenger de ikke bo dyrt og trangt nær sentrum.

Cowork-plasser i nærmiljøet. Etablere lokale kontorfellesskap i tilknytning til bibliotek og samfunnshus — steder der det er rimelig å leie seg en kontorplass så man slipper å sitte hjemme. Det er sunt å spasere 10-15 minutter til «kontoret». Infrastrukturen finnes allerede i de fleste kommuner — vi trenger bare å bruke den smartere.

Fysiske samlinger er arbeidsgivers ansvar. Desentralisert arbeid fungerer bare hvis arbeidsgivere aktivt vedlikeholder det sosiale limet. Jevnlige fysiske samlinger — ukentlig eller månedlig — er ikke en bonus, men en kjerneoppgave for ledere. Sosiale strukturer på jobb er en forutsetning for arbeidsglede.

Transport og samferdsel

Vedlikeholde det vi har. Norge har bygget ut mye infrastruktur. Før vi bygger nytt, skal vi sørge for at det vi allerede har faktisk virker — veier, jernbane, ferger og kollektivtilbud som er vedlikeholdt og pålitelig. Etterslepet på vedlikehold er en skam.

Kollektivt til samfunnshuset. Alle sentra bygget etter samfunnshusmodellen (se punkt 22) skal ha hensiktsmessig kollektivtilbud. Når vi samler tjenester lokalt, må folk også kunne komme seg dit uten bil. Det handler ikke om å bygge T-bane overalt, men om å finne løsninger som passer lokalt — buss, bestillingstransport, samkjøring.

Løse rushfloken. Kollektivsituasjonen rundt de store byene, spesielt i rushtiden, er ikke verdig. Folk fraktes som sild i tønne fordi alle skal til og fra jobb samtidig. Svaret er ikke bare flere tog og busser — det er å sørge for at ikke alle må reise samtidig. Desentralisert arbeid (se over), fleksibel arbeidstid i offentlig sektor, og samfunnshus med cowork i nærmiljøet tar topper av trafikken uten å bygge for kapasitet som bare trengs to timer om dagen.

Smartere transport. For de som må reise, ta i bruk ny teknologi for å løse transport smartere — ikke bare bygge flere skinner og bredere veier.

Spredt bosetting er ikke forhandlbart. Det er en del av hva Norge er. God digital og fysisk infrastruktur skal binde landet sammen.

22. Samfunnshuset — Hjertet i lokalsamfunnet

I stedet for at hver offentlig tjeneste har sitt bygg, sin administrasjon og sin logikk, samler vi det folk trenger i hverdagen i ett levende senter. Samfunnshuset er partiets modell for lokal infrastruktur — en ny måte å tenke om hvordan offentlige tjenester leveres.

Hva det inneholder. Et samfunnshus kan romme bibliotek, skole og fritidsordninger, cowork-plasser, kafé og kantine, helsetjenester, lokal administrasjon — og gjerne tilknyttede boliger for funksjonshemmede og sykehjem. Idrettsanlegg og uteområder deles mellom skole, breddeidrett og folkehelse. Ikke alle steder trenger alt, men konseptet er fleksibelt.

Effektivitet gjennom samlokalisering. Én kantine som serverer skoleelever, coworkere, helsepersonell og sykehjemsbeboere. Felles resepsjon, renhold, vaktmester og administrasjon. Det er effektivisering gjennom smart organisering — ikke gjennom å kutte tjenester.

Inkludering bygget inn i arkitekturen. Funksjonshemmede og eldre bor vegg i vegg med livet — ikke isolert i en institusjon. Skoleelever ser eldre mennesker daglig. Uføre som jobber på coworken ser folk fra alle livsfaser. Naturlig inkludering uten programmer og tiltak.

Plattform for restarbeidsevne. Et samfunnshus har masse oppgaver som passer for folk med delvis arbeidsevne — kafédrift, bibliotekassistanse, aktiviteter for eldre, vedlikehold, arrangementer. Skippertak-modellen fungerer perfekt her: det trengs ekstra hender til arrangementer, sesonger og travle perioder.

Ungdomsklubber og trygge arenaer. Samfunnshuset skal romme ungdomsklubber og aktiviteter for barn og unge — med voksenpersoner til stede. Uføre i deltidsjobb kan fylle denne rollen og gi ungdom trygge voksne å forholde seg til. Det er forebygging i praksis: ungdom som har et sted å være og noen å snakke med, er mindre sårbare for rekruttering til kriminalitet.

Plattform for frivillighet og dugnad. Lokale arrangementer, konserter, kurs, hobbyklubber — samfunnshuset er den naturlige arenaen for frivillig aktivitet og det sosiale limet i et nabolag.

En ny hjørnesteinsbedrift. For mange små steder i Norge kan et samfunnshus med cowork-plasser bli en bærekraftig hjørnesteinsbedrift — en som ikke kan flytte til utlandet eller gå konkurs. Når unge familier kan jobbe remote, bo i småhus til en brøkdel av storbyprisene, og ha skole, jobb og tjenester i gangavstand — da blir det attraktivt å bo på små steder igjen. Ikke som nostalgisk distriktpolitikk, men som et reelt bedre liv.

Pragmatisk realisering. Gjør det som er hensiktsmessig lokalt. Bygg om eksisterende kommunehus, bibliotek eller skoler der det gir mening, bygg nytt der det trengs. Ingen monumenter — ting som fungerer i praksis. Kombinasjonen av offentlige budsjetter og kommersiell aktivitet (cowork, kafé) kan gjøre konseptet delvis selvfinansierende.

Den røde tråden

Pragmatikerne handler om én grunnleggende innsikt: **et samfunn som tar vare på sine mennesker, blir et samfunn med lavere kostnader og mer frihet.**

Vi tror ikke på å kutte oss til velstand. Vi tror ikke på å bruke oss til velstand. Vi tror på å *fungere* oss til velstand — gjennom skoler som henter ut potensialet i alle, arbeidsplasser som bygger opp i stedet for å bryte ned, teknologi som fjerner det som sliter folk ut, og en familiepolitikk som gjør det mulig å leve hele livet.

Og vi tør å utfordre de som står i veien — enten det er Legeforeningen, Bondelaget, et skattesystem som belønner passivitet, eller en politisk debattkultur som foretrekker one-linere over helhetlig tenkning.

Gjennomføringsplan — En realistisk rekkefølge

Et partiprogram er ikke en ønskeliste. Rekkefølgen ting gjøres i, er like viktig som hva som gjøres. Denne planen er et innspill — ikke den eneste veien — men den følger en logikk: **begynn med det som gir avkastning raskest, slik at gevinstene finansierer neste steg.**

Vi stiller også spørsmål vi ikke har svaret på ennå. Det er en styrke, ikke en svakhet.

Fase 1: Ledelse og arbeidsmiljø (år 1-2) — «Rydd i eget hus»

Før vi endrer systemer, strukturer eller skattenivåer, må vi fikse det som er mest akutt og billigst å begynne med: hvordan offentlig sektor ledes.

Hva gjøres:

- Massiv satsing på lederutvikling i offentlig sektor — oppdragsbasert ledelse, arbeidsmiljøkompetanse, skille mellom fagledelse og menneskeledelse. Dette er det største enkelttiltaket for lavere sykefravær.
- Ny effektivitetsmåling: alle offentlige virksomheter måler reell effektivitet inkludert sykefravær. En avdeling med lavt budsjett og 15 % fravær er ikke billig — den er dårlig drevet.
- Kartlegge de mest belastende arbeidsoppgavene i offentlig sektor som grunnlag for teknologisatsing i fase 2.
- Begynne pilotprosjekter for samfunnshus-konseptet i 5-10 kommuner — samlokalisering av skole, bibliotek, helse, kontorfellesskap og kafé.

Hva det koster:

Relativt lite. Lederutvikling og ny måling krever omprioriteringer, ikke store nye bevilgninger.

Hva det gir:

Lavere sykefravær er den raskeste kilden til besparelser. Én prosentpoengs reduksjon i sykefravær i offentlig sektor frigjør milliarder. Disse besparelsene finansierer neste fase.

Spørsmål vi må stille:

Har vi nok gode lederutviklere i Norge til å gjennomføre dette i skala? Hvordan unngår vi at dette blir enda et «program» som ikke treffer virkeligheten i førstelinja?

Fase 2: Teknologi og studiefinansiering (år 2-4) — «Investere i folk og verktøy»

Når ledelsen er på plass, investerer vi i det som gir varig effekt.

Hva gjøres:

- Massiv investering i teknologi som avlaster tunge yrker — robotikk, automatisering og digitale verktøy i helse, omsorg og industri. Fokus på førstelinja, ikke administrasjon.
- Flytte studiefinansieringen fra Lånekassen til NAV som livsfasestøtte. Basisstøtte som stipend, pluss progresjonspremie per gjennomført studiepoeng. NAV blir et livsfasebyrå — med naturlig plass i samfunnshuset.
- Dimensjonere yrkesfag etter samfunnets dokumenterte behov — øke kapasiteten i helse, elektro og grønn teknologi. Fase ut utdanningstilbud i yrker som forsvinner.
- Gratis barnehage innføres.
- Pilotprosjekter for ny trygdemodell: myk avkorting og skippertak-modell i utvalgte kommuner.

Hva det koster:

Betydelig. Livsfasestøtte for studenter koster 8-10 mrd./år, gratis barnehage ca. 10 mrd./år, teknologisatsing avhenger av ambisjonsnivå. Men gratis barnehage henter inn mye gjennom økt yrkesdeltakelse, og teknologiinvesteringene gir lavere sykefravær og lengre yrkeskarrierer.

Hva det gir:

En arbeidsstyrke som starter fritt (uten studiegjeld), yrkesfag som leverer det samfunnet trenger, helsearbeidere som ikke slites ut like fort, og ett sammenhengende støttesystem for alle livsfaser.

Spørsmål vi må stille:

Har NAV kapasitet og kompetanse til å overta studiefinansieringen — eller trenger det en omorganisering først? Hvordan sikrer vi at progresjonspremien faktisk gir høyere fullføring og ikke bare raskere, dårligere studier? Hvilken teknologi er moden nok til å rulles ut i stor skala nå?

Fase 3: Skatt og struktur (år 3-5) – «Flytte pengene dit de virker»

Når effektiviseringen gir resultater og flere er i arbeid, har vi rom for å endre skattesystemet.

Hva gjøres:

- Innføre universell kapitalkonto — kapitalgevinst beskattes ved forbruk, ikke ved flytting.
- Gevinstskatt på bolig erstatter dagens skattefritak.
- Fjerne dokumentavgiften.
- Heve bunnfradraget i formuesskatten til ca. 10 millioner.
- Innføre skattefradrag for håndverkertjenester etter svensk modell — redusere svart arbeid ved å senke prisen på hvitt.
- Rulle ut ny trygdemodell nasjonalt basert på erfaringer fra pilotprosjektene.

Hva det koster:

Skatteendringene er i stor grad provenynøytrale — de flytter skattebyrden, ikke fjerner den. Skattefradrag for håndverkertjenester koster, men henter inn noe gjennom redusert svart økonomi.

Hva det gir:

Kapital flytter seg fra eiendom til verdiskaping. Boligprisene dempes. Det lønner seg å bruke håndverker hvitt. Uføre som vil jobbe, kan gjøre det uten å bli straffet.

Spørsmål vi må stille:

Hvordan unngår vi at boligprisfall rammer folk som nettopp har kjøpt? Hva er riktig overgangsperiode? Tåler arbeidsmarkedet at flere uføre trer inn — eller trenger vi flere arbeidsplasser først?

Fase 4: Offentlig/privat-grensen (år 4-7) – «Gjør det som virker, uansett hvem som gjør det»

Nå som vi har data på hva som fungerer og ikke, kan vi ta de større strukturelle grepene.

Hva gjøres:

- Evaluere hva som bør være offentlig og hva som bør være privat — basert på hva som faktisk leverer kvalitet, ikke på ideologi. Noen tjenester fungerer bedre offentlig, andre bedre privat. Vi følger evidensen.

- Der privatisering har svekket kvaliteten eller økt kostnadene, vurdere å ta tjenesten tilbake i offentlig regi. Der offentlig drift er ineffektiv og privat konkurranse gir bedre resultat, åpne opp.
- Tydeligere skille mellom offentlige og private leger — slutt på at de samme legene jobber begge steder.
- Utfordre særorganisasjonene (Legeforeningen, Bondelaget, monopolene) der de blokkerer nødvendig endring.
- Rulle ut samfunnshus nasjonalt basert på erfaringer fra pilotene.

Hva det koster:

Avhenger av retning. Å ta tilbake privatiserte tjenester koster på kort sikt; å åpne for mer konkurranse koster lite. Poenget er at beslutningene tas basert på resultater, ikke prinsipp.

Hva det gir:

En offentlig sektor som gjør det offentlige bør gjøre — godt. Og et privat næringsliv som ikke lever av offentlige kontrakter, men av å skape verdi.

Spørsmål vi må stille:

Hva er kriteriene for å vurdere om en privatisering har fungert? Hvordan måler vi kvalitet i offentlige tjenester slik at sammenligningen er rettferdig? Og har vi mot til å innrømme at noe vi trodde på, ikke fungerte?

Fase 5: Langsiktig høsting (år 5-10) — «Resultatene former resten»

Hva gjøres:

- Skattelette som resultat av lavere kostnader — ikke som ideologisk utgangspunkt.
- EU-medlemskap forhandles med klare norske interesser: matsikkerhet og spredt bosetting.
- Landbruksmodellen reformeres innenfor EU-rammen.
- Nasjonal plan for restarbeidsevne realiseres fullt ut.
- Samfunnshus som lokal infrastruktur er etablert over hele landet.
- Evaluere hele planen: hva virket, hva virket ikke, hva må justeres?

Hva det gir:

Et samfunn der den røde tråden er realisert: folk som har det bra, jobber bedre, koster mindre, og har mer frihet.

Spørsmål vi må stille:

Har vi fått ned sykefraværet? Har studiefinansieringen gitt høyere fullføring og mer entreprenørskap? Har skatteendringene flyttet kapital til verdiskaping? Har teknologien faktisk avlastet sliterne? Og — helt ærlig — hva tok vi feil om?

Prinsippet bak rekkefølgen

Vi begynner med ledelse fordi det er billigst og gir raskest avkastning. Vi investerer i folk og teknologi fordi det senker kostnadene varig. Vi endrer skattesystemet når vi har rom for det. Vi tar de store strukturelle grepene når vi har evidens. Og vi høster resultatene — inkludert lavere skatt — til slutt.

Denne planen er et forslag, ikke et fasitsvar. Noen tiltak kan forskyves, noen vil vise seg å ikke fungere, og nye muligheter vil dukke opp underveis. Men rekkefølgen — fikse ledelsen, investere i folk, endre strukturene, høste resultatene — den er vi trygge på.

Dokumentet er under utvikling.